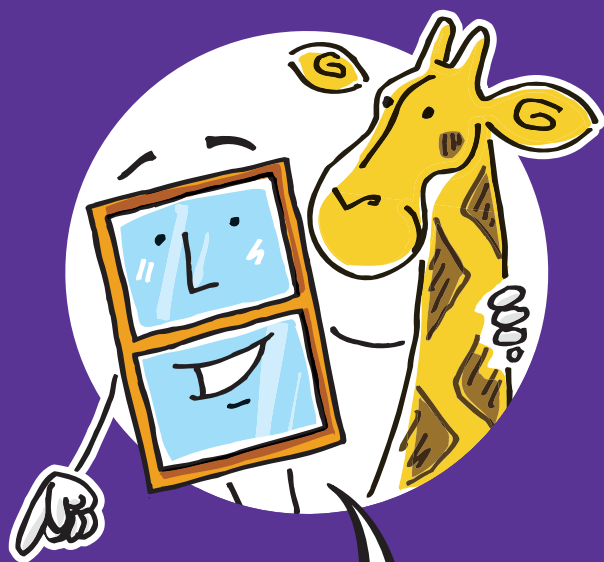
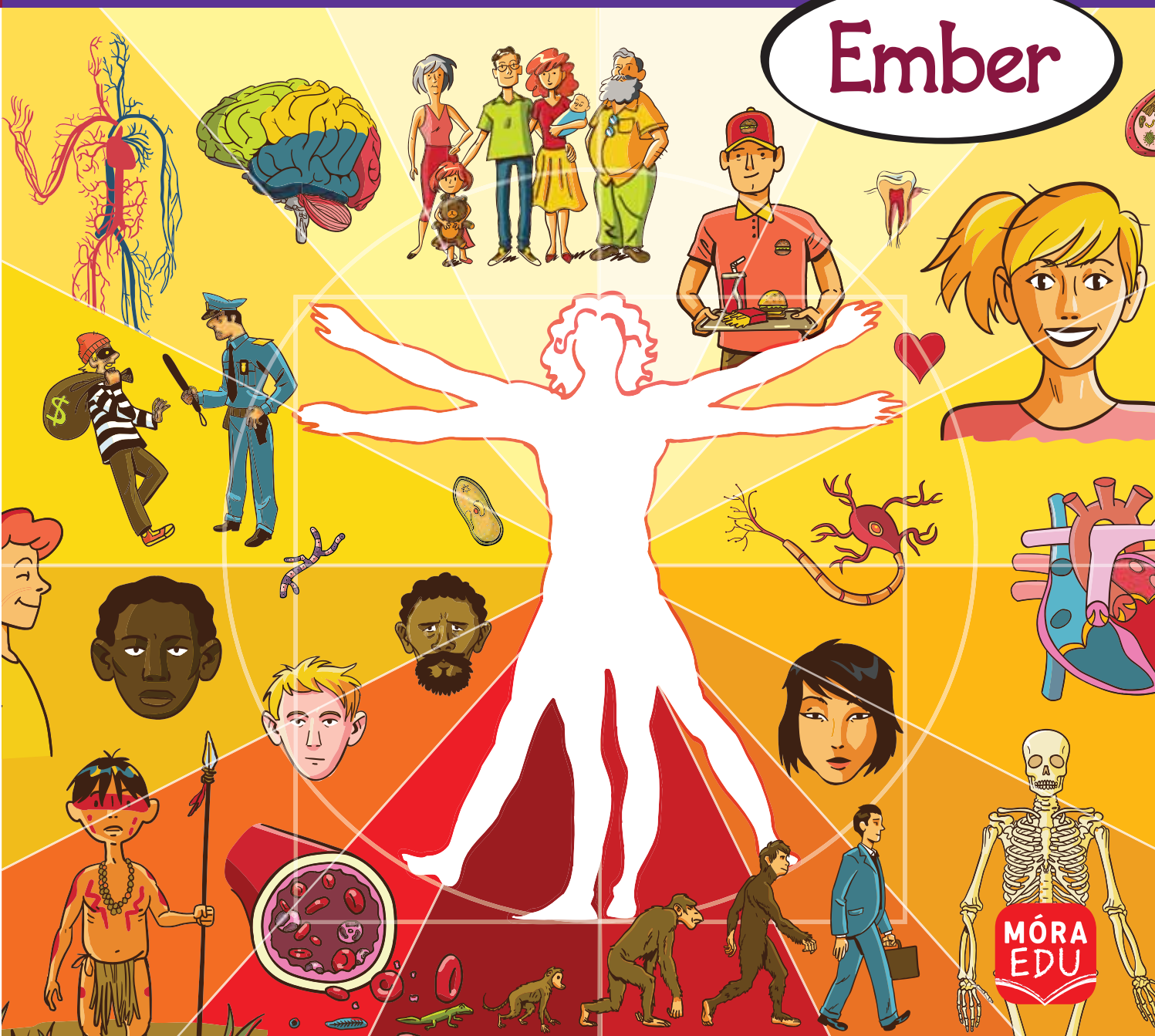

Ablak- zsiráf

könyvek

Ember

MÓRA
EDU

Ablak- zsiráf Ember

Képes gyereklexikon

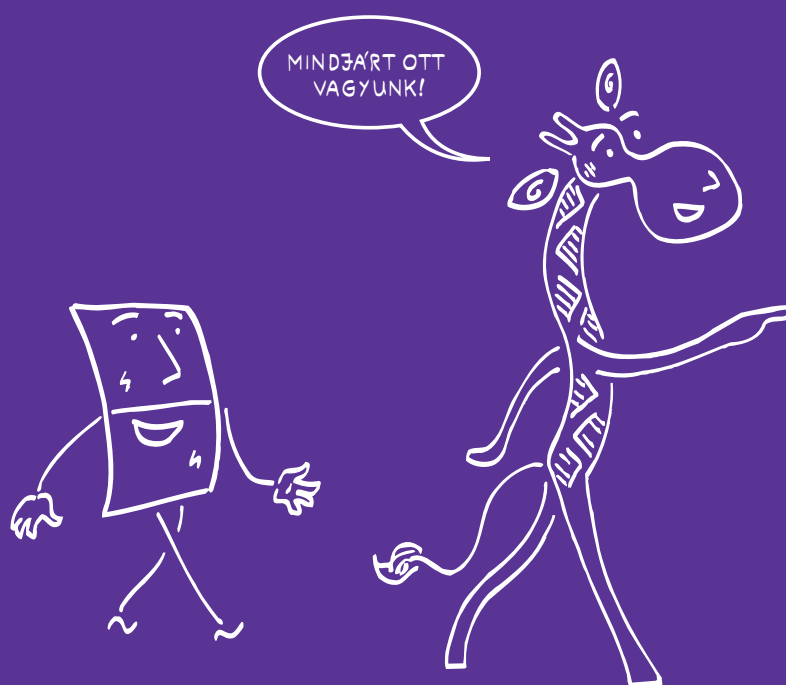
Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes *Ablak-zsiráf* című könyvének
eredeti koncepciója alapján és annak felhasználásával írta:
Bauer Zita, Eszterág Ildikó

Grafikai tervezés: Hegedűs Márton

Rajzolta: Felvidéki Miklós, Hegedűs Márton

Szaklektor: Demeter László, Somlai Péter

Szakmai vezető: Eszterág Ildikó

Ablak-

Azsiráf Ember

Képes gyerekllexikon

MÓRA KÖNYVKIADÓ

Minden jog fenntartva, a kiadvány egészének vagy bármely részének a kiadó írásos engedélye nélküli sokszorosítása, másolása, egyéb engedélyköteles felhasználása – beleértve a kiadvány digitalizálását és ily módon történő többszörözését, nyilvánossághoz közvetítését – szigorúan tilos!

**A kiadó könyveit kedvezménnyel megrendelheti
webáruházunkban: www.mora.hu**

@ Bauer & Eszterág, 2019
@ Hegedűs Márton, 2019
@ Felvidéki Miklós, 2019
@ Móra Könyvkiadó, 2019

adó, adózás Mindenkinek adót kell fizetnie, aki pénzhez, jövedelemhez jut.

Az adóból egy ország lakóinak közös kiadásait fizetik: az utak, játszóterek, iskolák építését, az orvosi ellátást. Ebből tartják fenn a rendőrséget, a tűzoltóságot és a katonaságot is.

Hogy hányféle adót és mennyit kell fizetni, azt törvények, rendeletek szabályozzák. Vannak olyan adók is, amelyeket vásárláskor fizetünk meg az áru árában.

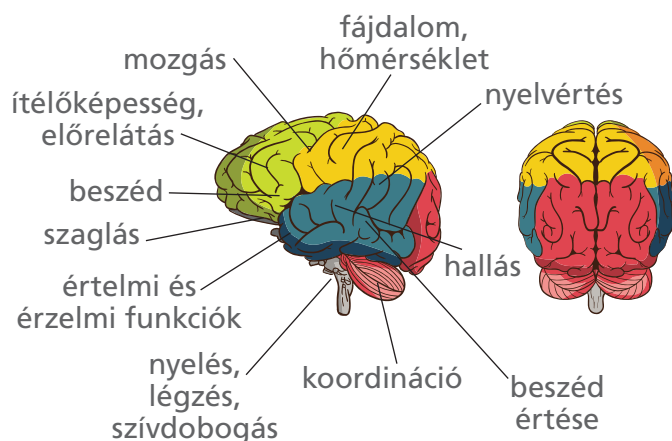
☞ **állam; törvény**

agy Agya nemcsak az embernek van, hanem az állatoknak is, például a madaraknak, a krokodiloknak, az oroszlánoknak, a halaknak.

Az agy testünk irányító központja. Nagyon sérülékeny, ezért legtöbbször kemény csont, a koponya védi. Úgy működik, mint egy bonyolult számítógép. Begyűjti, feldolgozza és tárolja az oda érkező információt, ellenőrzi és irányítja testünk működését.

Agyas, mondják arra, aki okos.

☞ **fej; információ; koponya**

alkotmány Az alkotmány rendszerint egy ország lakóinak életét meghatározó legfontosabb alapelveket rögzíti. Szerepel benne például az, hogy az állam királyság-e vagy köztársaság; hogy milyen intézmények biztosítják a működését, mint például a parlament, a kormány, az önkormányzatok. Azt is tartalmazza, hogy milyen jogok illetik meg az állampolgárokat, és milyen kötelezettségeik vannak. Minden további törvény, szabály az alkotmányon alapul.

Ma Magyarországon az alkotmányt alaptörvénynek nevezik.

☞ **állam**

állam Magyarország állam. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán is az. Mindegyiknek saját területe van, amit más államok elismernek.

Akik egy állam területén élnek, kötelesek betartani annak törvényeit.

☞ **ország; társadalom**

állampolgár, állampolgárság Egy-egy állam lakói az állampolgárok. Az állampolgároknak jogaik és kötelezségeik vannak, amelyeket törvények írnak elő.

Előfordul, hogy olyanok is élnek egy-egy állam területén, akik nem az állampolgárai. Őket külföldieknek vagy idegeneknek nevezzük.

Akinek semmilyen állampolgársága nincs, az hontalan.

☞ **állam; ország**

allergia Gézával kirándulni voltunk. Sokat fújta az orrát, tüsszögött és viszketett a szeme. Géza allergiás a virágporra.

Szervezetünk bizonyos környezeti hatásokra túl érzékenyen reagál. Ezt kiválthatja virágpór, házi por, rovarcsípés, állati szőr, ételek és még egy sor más dolog is. Az allergia viszketést, orrdugulást, orrfolyást, tüsszögést és könnyezést okoz.

szervezet

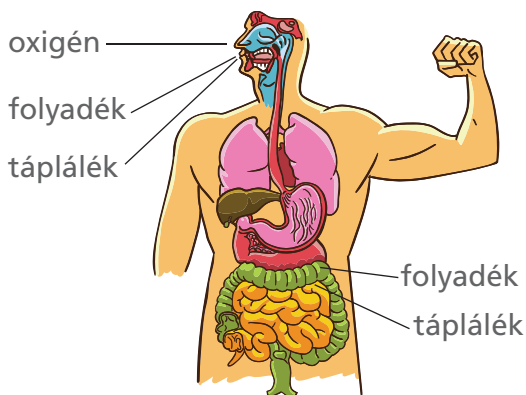
általános iskola Manapság minden gyereknek iskolába kell járnia.

Általános iskolába 8 évig járunk, azután a középiskola következik – gimnázium, szakgimnázium, szakiskola.

Akinek csak általános iskolai vagy szakiskolai végzettsége van, nem mehet egyetemre.

oktat, oktatás; tankötelezettség

anyagcsere Minden élőlény anyagcserét végez. Az élőlények szervezetének növekedését, működését az anyagcsere biztosítja. Ehhez tápanyag és oxigén szükséges. Ezek nagy részét a szervezet lebontja, majd felhasználja.

Anyagcsere nélkül például nem mozognának az izmaink, így sem lélegezni, sem mozogni nem tudnánk.

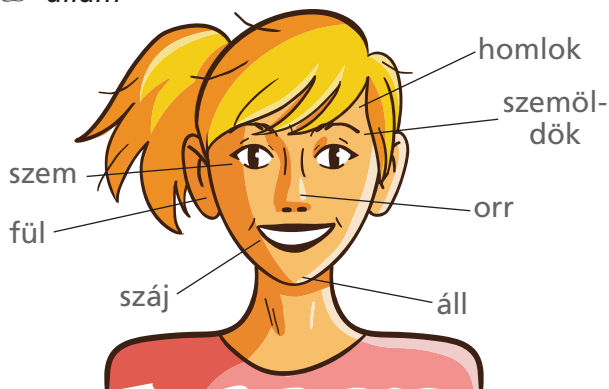
élőlény; tápanyag

anyakönyv Katinak megmutatta az anyukája a születési anyakönyvét. Ebbe beleírták, mikor és hol született, hogy kislány, és hogy mi az anyukájának és az apukájának a neve.

Amikor egy ember megszületik, házasságot köt vagy meghal, az állam anyakönyvet állít ki. Ezekbe belekerül a neve, az esemény helye és ideje, személyes adatai, legfőképpen az édesanyja neve.

Minden más hivatalos papírt a születési anyakönyv alapján állítanak ki.

állam

arc Ha az utcán szembejön egy ismerős, az arcáról azonnal felismerjük. Egy ember legjellegzetesebb testrésze az arca. Nincs két egyforma arc a világon. Még az egypletű ikrek arca sem teljesen egyforma.

Fejünk elől lévő részén, vagyis az arcunkon található a szem, az orr és a száj.

Leginkább az arcunkról lehet leolvasni, milyen a hangulatunk.

fej

arcjáték, mimika Hajni jókedvű. Arcjátéka megmutatja, mit érez.

Az arcjáték nem más, mint arckifejezésünk megváltozása, arcizmaink mozgása.

Mimikánk, vagyis arcjátékunk elárulja ér-
zéseiteket, hangulatunkat.

☞ *arc; kommunikáció, kommunikál*

áru, árucikk Boldizsárék tyúkokat tartanak. Boldizsár apukája azokat a tojásokat, ame-
lyeket nem használ fel a családja, eladja
a piacon.

Az új játékkonzolokat teherautókkal
szállítják az üzletkebe. Amint megérkezik
az áru, a raktárba, majd onnan a polcok-
ra kerül.

Az áru olyan termék, amit eladásra szán-
nak.

Alkalmanként számos árucikket leérté-
kelve, az eredeti árnál jóval olcsóbban ve-
hetünk meg.

☞ *kereskedő, kereskedelem*

baleset Ha figyelmetlenek vagyunk, kap-
kodunk, vagy nem tartjuk be a szabályokat,
használati utasításokat, könnyen baleset
érhet minket. Ilyenkor megsérülhetünk.

A baleset váratlan szerencsétlenség.

Légy óvatos! Baleset esetén kérj segít-
séget!

☞ *sérül, sérülés*

balesetveszély Nap mint nap – akár otthon,
akár bárhol máshol – sokféle váratlan, bal-
esetveszélyes helyzet fenyeget bennünket.
Erre felhívják a figyelmünket figyelmeztető
jelzésekkel, táblákkal, amit komolyan kell
venni. Ezzel súlyos sérüléseket előzhetünk
meg. A baleseteket jobb megelőzni.

☞ *baleset*

barát, barátság Kati és Juli barátok. Fonto-
sak egymásnak. Sokat játszanak együtt, és
sok mindent megbeszélnek. Néha össze-
vesznek, de mindig ki is békülnek.

A barátság különleges emberi kapcso-
lat, ami beszélgetések, találkozások, közös
élmények során alakul ki. A barátok szere-
tik egymást, bíznak egymásban, törődnek
a másikkal.

béke Minden ember békében szeret élni,
azaz felfordulás, erőszak nélkül, nyuga-
lomban.

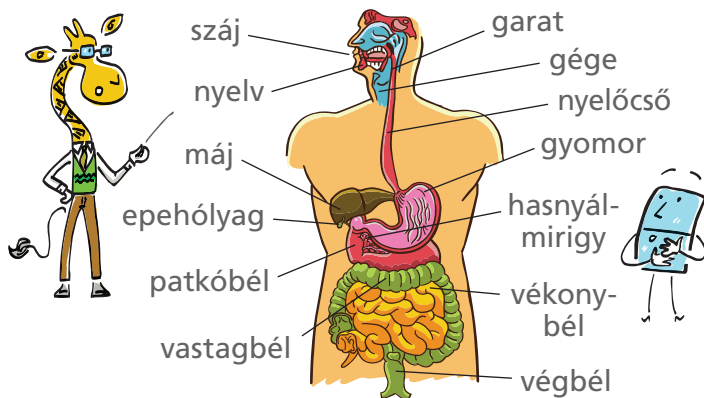
Szent a béke, tartja a mondás, azaz ki-
békültünk.

A török szultán békét kötött a magyar királlyal, azaz véget ért a háború.

Ha béke van, nincs ellenségeskedés az emberek, népek, országok között.

Használjuk a nyugalom szó helyett is: békés este van, békével viseli a sorsát.

☞ **háború**

bél, bélcsatorna Gondolnád, hogy az ember bélcsatornája körülbelül tíz méter hosszú? A lenyelt táplálék a nyelőcsőn keresztül a gyomorba kerül. Onnan már részben megemésztve először a vékonybélbe jut a tápanyag, aminek a falán keresztül pedig a vérbe. Ezt a szervezetünk hasznosítja. Az emésztés után megmaradt anyagok végül a vastagbélbe jutnak, ahonnan a víz és a vitaminok szívódnak fel. Az, amire a szervezetünknek nincs szüksége, a végbélen keresztül távozik.

☞ **anyagcsere; emészt, emésztés**

belváros Általában nagyobb városok központi részét nevezik belvárosnak. Régen alapított városoknak ez a történelmi része, amit hajdan városfal vett körül.

Általában a belvárosban van a legtöbb színház, mozi, étterem és kávéház, valamint sok szálloda, üzlet és iroda. Nevezik óvárosnak és városközpontnak is.

☞ **város**

berendezés A mosógép, mosogatógép, a számítógép megkönnyíti az életünket, és szívesen pihenünk egy kényelmes kanapén. Ezek mind berendezési tárgyak.

A lakásokban, irodákban, orvosi rendelőkben, számítógéptermekekben, színházakban és bármely más helyiségben lévő tárgyak, bútorok a berendezés részei.

beszél, beszéd Nem értettem a beszédet, mert túlságosan motyogott az előadó.

Hiába a sok beszéd, Lala nem eszi meg a spenótot.

Csak az emberek beszélnek egymással. Így fejezik ki gondolataikat, véleményüket, érzéseiket.

A beszéd az emberi kommunikáció legfontosabb eszköze. De kommunikálni az állatok is tudnak egymással.

☞ **kommunikál, kommunikáció**

betegség A betegség az egészség ellentéte. Bármennyire is egészségesen élünk, néha megbetegszünk. Ilyenkor nem a szokásos módon működik a testünk. Nem tudunk ugyanúgy tevékenykedni, mint egészségesen. Vannak örökletes betegségek, meg olyanok, amelyek valamilyen sérülés következményei. És vannak olyanok is, amelyeket kórokozók okoznak. Testünk és lelkünk is megbetegedhet.

Akkor drága az egészség, mikor meglep a betegség – szól a közmondás.

☞ **egészség, egészséges**

bíróság A bíróságok olyan állami szervezetek, ahol az emberek, cégek vitás ügyeiben döntenek. De jelenti azt a helyet is, ahol az ítékezés zajlik.

igazságszolgáltatás

biztonság Végre biztonságban vagyunk, itt nem zavarhat bennünket senki.

Az új híd biztonságos, rámehetnek a teherautók.

Teljes biztonsággal állíthatom, hogy nem ő írta azt a levelet.

A biztonság nagyon fontos az ember számára. Akkor vagyunk biztonságban, ha semmilyen veszély nem fenyeget bennünket – sem háború, sem éhínség, sem járvány; és ha van munkánk, lakóhelyünk, és van mit ennünk.

boldog, boldogság A boldogság derűvel, vidámsággal, örömmel, elégedettséggel járó kellemes érzés.

Boldogságot érzünk, amikor valamilyen jó dolog történik velünk. Boldogok vagyunk, ha sikerül valamit megcsinálnunk, elérnünk.

Minden ember boldogságra vágyik. E cél eléréseért szeretnénk ötöst az iskolában, sok pénzt, egészséget.

bölcsőde Klári öccse, Balázs még bölcsődés. A szülei reggeltől délutánig dolgoznak, ezért nincs, aki vigyázzon rá. A bölcsődében gondját viselik, ellátják. Ott együtt játszhat a többi gyerekkel, mesélnek, énekelnek is nekik. Hároméves kora után már óvodába járhat.

bűn, bűnös A bíróság megállapította, hogy ő a bűnös, ő követte el a rablást.

Kis bűnökből lesznek a nagyok.

Aki veri a gyerekeit, bűnt követ el ellenük.

Bűn másoknak szándékosan ártani. Bűnös, aki a törvényeket megszegi.

civil Azt jelenti: 1. polgári, vagyis nem katonai. 2. Kívülálló, tehát nem hivatalos személy.

A „civil a pályán” kifejezés azt jelenti: nem odavaló.

Manapság olyan állampolgárookra is értjük, akik önként vállalnak olyan feladatokat, amikkel másokon segíthetnek. Például beteg vagy hátrányos helyzetű gyerekeken.

Hogy eredményesen tevékenykedhesse, gyakran állami intézményektől független szervezeteket is létrehozna. Az első ilyen a Nemzetközi Vöröskereszt volt.

állampolgár, állampolgárság

család Minden évben találkozót tartunk, ahol összegyűlnek a szülők, nagyszülők, dédszülők, gyerekek, unokatestvérek, nagybácsik és nagynénik, vagyis az egész család.

A család közeli és távoli rokonok közössége. A szűkebb családba a szülők, nagyszülők és a gyerekek tartoznak.

Növények és állatok besorolásánál is használják a fogalmat. Például a rózsaféléknek és a nyúlféléknek is van családja.

családnév, vezetéknév Mint a neve is mutatja, a vezetéknév különbözteti meg egymástól a családokat. A gyerekek rendszerint, de nem feltétlenül az apától öröklék. Akiknek azonos a családneve, általában rokonok.

Vannak azonban névrokonok is. Nekik a vezetéknévük azonos, de nincs közöttük vérségi kapcsolat.

keresztnev, utónév; rokon, rokonság

csecsemő(kor) Zsófinak nemrég kis testvére született, Panni a neve. Panni néhány hónapos csecsemő.

A gyerekek születésük után újszülöttek, azután körülbelül egyéves korukig csecsemők. Ebben az időszakban főleg anyatejjel táplálkoznak, és sokat alszanak. Gyorsan fejlődnek. Megtanulnak fogni, ülni, mászni, járni. Megjelennek az első tejfogaik. Sok mindent megértenek már, gagyognak, és ők is kimondanak egy-egy szót.

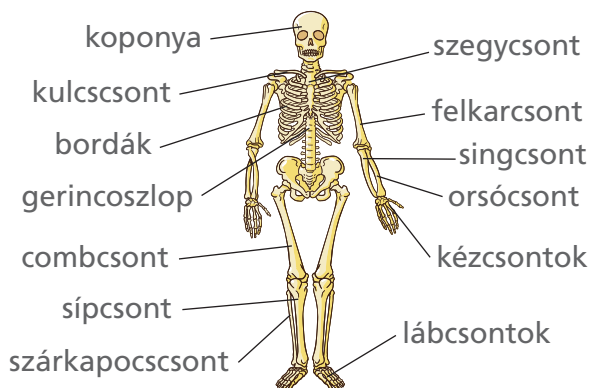
fejlődik, fejlődés

csont Zsolt elesett a biciklivel, eltörte a karját. Az orvos begipszelte, hogy jól forrjon össze a csontja.

A csont a gerincesek testében található, kemény anyagból felépülő váz. Csonatok védik a belső szerveket. A csontokat az izmok mozgatják. A csontokban lévő csontvelő fontos vérképző.

A helyes, rendszeres testmozgás fontos a csontok fejlődéséhez. Bár erősek, ha nagy ütés éri őket, eltörhetnek.

gerinces

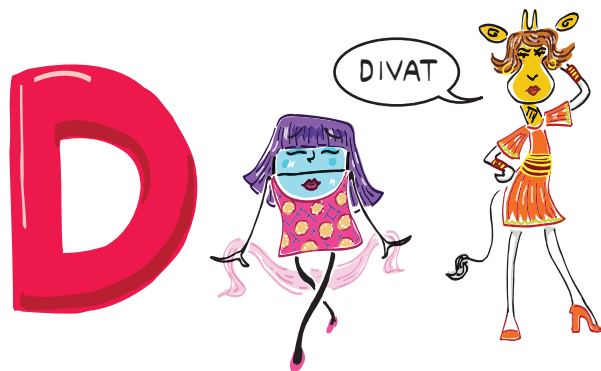
csontváz A béka, a sün, a teknős, a lajhár és az ember testét is a csontváz tartja meg. A csontváz a test tartóoszlopa, támasztója.

Az emberi csontváz több mint 200 csontból áll. Testtájak szerint megkülönböztetik a koponya, a gerinc, a mellkas, a váll és a kar, a medence és a láb csontjait.

csont; gerinces

csoport Olyan emberek közössége, akiknek közös helyzetük, tulajdonságaik vagy céljaik vannak. Szoros köztük a kapcsolat, gyakran beszélgetnek, találkoznak.

Csoportok általában önkéntesen jönnek létre, mint például a baráti társaságok. De vannak más módon kialakított csoportok is, mint amilyen egy iskolai osztály.

demokrácia Szó szerint azt jelenti: népuralom. Az ókori görög városállamokban „találták ki”. Mindenki, akinek szavazati

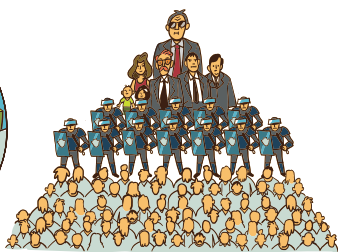
joga volt – a nőknek és a rabszolgáknak nem volt –, beleszólhatott a közösség ügyeinek intézésébe. Manapság erre általában képviselők útján van mód. Az állam szavazati joggal rendelkező tagjai rendszeres időközönként – Magyarországon négyévente – képviselőket választanak. Ők a parlamentben vitatják meg az ország ügyeit, döntéseket, törvényeket hoznak.

 kormány, kormányzás

demokrácia

diktatúra

diktatúra Egyeduralomnak, parancsuralomnak, önkényuralomnak is nevezik. A demokrácia, vagyis a népuralom ellentéte. Diktatúrában egy személynek vagy egy szűk csoportnak korlátlan a hatalma egy ország lakói fölött. A hatalom birtokában mindent megtehetnek, ami érdekükben áll. Vezetői a diktátorok, akik a törvények fölött állónak tekintik magukat.

divat, divatos, trendi Tibor minden új divatról a neten értesül.

Cili anyukája a legdivatosabb a környéken. Andie nem a legújabb divat szerint öltözködik, de mindig elegáns.

Amit az emberek egy adott időszakban a leggyakrabban használnak, ami szerint öltözködnek, viselkednek, azt divatnak nevezzük.

A divat az uralkodó ízlés.

drog Minden olyan szert, ami képes megváltoztatni a hangulatunkat, az idegrendszer működését, módosítani cselekedeteinket, drognak nevezünk. Nemcsak a kábítószernek nevezett szerek drogok, de az alkohol is. A drogok hatását általá-

ban károsnak tekintik, mert könnyű hozzászokni. A függőségnek pedig káros következményei lehetnek az emberek életére. Épp ezért a legtöbb országban szigorúan szabályozzák, többségében tiltják a drogok árusítását és használatát.

Tudni kell azonban azt is, hogy a drogoknak kis mennyiségben, ellenőrzött körülmények között szerepe van betegségek tüneteinek enyhítésében, vagyis fontos gyógyszeripari alapanyagok.

egészség, egészséges Ha egy ember jól érzi magát, kiegyensúlyozott, a teste és a lelke ép, akkor egészséges.

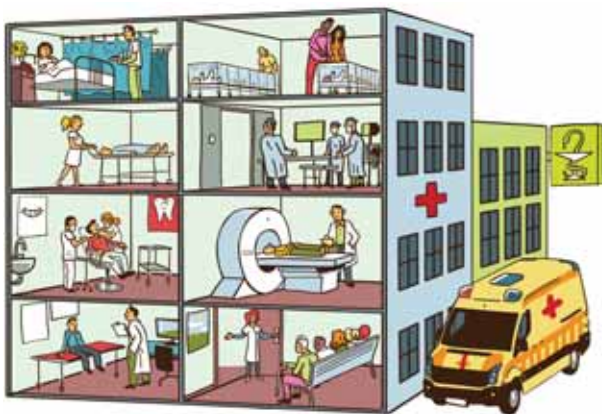
Egészséged megőrzése érdekében táplálkozz egészségesen, tisztálkodj rendszeresen, mozogj sokat a friss levegőn, pihenj, és kapcsolódj ki a barátaiddal, családdal.

Ép testben ép lélek! – tartja a mondás.

 betegség

egészségügy Van, hogy megbetegszünk. Olyankor orvoshoz fordulunk, aki megállapítja, mi a bajunk, és gondoskodik a gyógyításunkról.

Az egészségügy az emberek gyógyítását, az egészség megőrzését, a betegségek megelőzését segítő szervezetek összessége.

Beleértjük az orvosokat, ápolókat, orvosi rendelőket és kórházakat, a mentőket és a gyógyszerházakat.

Egészségünk megőrzése fontos feladatunk.

egészségvédelem Egészségünk nagy érték, ezért vigyázni kell rá! Manapság sokan úgy gondolják, ez nemcsak az emberek, hanem a közösségek felelőssége is. Ezért sok helyen a kormányok olyan intézkedéseket hoznak, amelyek biztosítják a feltételeket ahhoz, hogy az emberek egészségesen élhessenek.

Sportpályákat építenek, előírják, hogy a gyerekek csak egészséges ételeket ehessenek az óvodában, iskolában, védőoltásokkal előzik meg a járványokat, kötelező vizsgálatokat írnak elő.

 egészség, egészséges

egyetem Kati nővére az érettségi után a közgazdaságtudományi egyetemre jelentkezett. Fel is vették, így most oda jár, egyetemista.

Csak érettségi bizonyítvánnyal lehet egyetemre jelentkezni, és sikeres felvételi vizsga után oda bekerülni.

Az egyetemek magas szintű képzést biztosítanak. Akik sikeresen teljesítik a követelményeket, diplomát kapnak.

Több szakmához, például az orvosi, tanári, mérnöki, ügyvédi pályához egyetemet kell végezni.

 felsőoktatás, felsőfokú képzés; intézmény; oktat, oktatás

egyház Jutka nagymamája katolikus templomba jár, a szomszédja zsinagógába. Mindketten vallásosak, de más egyházhoz tartoznak.

Az egyház szót eredetileg a Jézus tanításait követő közösségekre értették.

Manapság sokféle vallás hivatalos, szervezett közösségeit is egyháznak nevezik, például a katolikus egyházat, a reformátust, az evangélikust, a zsidót, az iszlám és a buddhista vallási közösségeket.

 vallás

éhség Jutka éhes, korog a gyomra. Ma még nem evett. Mardossa az éhség.

Az éhség érzése jelzi, hogy szervezetünknek táplálékra van szüksége.

 táplálék, étel

él A sivatagban alig élnek állatok.

Tavasszal életre kel a természet.

Az ember a születésétől a haláláig él.

A gombák, növények, állatok is élnek.

Ami él, anyagcserét végez, lélegzik, mozog, növekszik, szaporodik.

élelmiszer A sarki boltban nincs sokféle élelmiszer, csak épp a legszükségesebbek.

Élelmiszer például a tej, a tojás, a zöldségek és a gyümölcsök.

A táplálkozásra alkalmas anyagokat, termékeket élelmiszernek nevezzük. Élelmiszer az ital és az étel is. Az élelmiszer lehet alapanyag és feldolgozott termék.

☞ **táplálék, étel**

élet Egész életében arra törekedett, hogy becsületes maradjon.

Tele van étellel – mondjuk arra, aki egészséges, hajtja a tettvágy.

Nagyon nehéz meghatározni, mi is az élet. Mást értenek alatta a tudósok, és mást tanítanak a vallások. A biológusok szerint mindenre jellemző az élet, aminek életjelenségei vannak. A legtöbb vallás az életet valamilyen természetfölötti lény, istenség ajándékának tekinti. Egyetértenek abban, hogy minden életnek van kezdete és vége.

Létezésnek is mondjuk.

életfeltétel A víz, a levegő, a fény, a táplálék az élőlények életfeltételei. Nélkülük az élőlények elpusztulnának. Meglétük alapszükséglet. Mivel nélkülözhetetlenek, ezért az élet feltételei.

Ezek a sajátosságok az emberre is jellemzőek. Ahol az életfeltételek hiányoznak, ott az élőlények, így az ember sem tud élni.

☞ **élet; élőlény**

életkor, életszakasz Anna hatévesen megy iskolába. A gyerekek ebben az életkorban kezdik meg tanulmányaikat.

Nagyi már 85 éves. Ebben az életkorban az emberek már nehezebben mozognak.

Hogy kinek mennyi az életkora, az attól függ, születésétől hány évet élt.

Hogy melyik életszakaszban van éppen, az meg az életkorától függ. A legegyszerűbb tagolás szerint megkülönböztetjük a csecsemőkort, a gyermekkort, az ifjúkort, a felnőttkort, az öregkort és az agykort.

életkörülmények Andrásék kertes házban élnek egy Baranya megyei kis faluban. Az unokatestvére családjá Debrecenben lakik egy lakótelepen. Sajnos a nagybátyja munkanélküli.

Meghatározza az ember életkörülményeit, hogy hol él. Számít, hogy van-e rendes út, van-e iskola vagy orvos a közelben, vannak-e üzletek, színház, mozi, könyvtár; van-e valakinek saját szobája, van-e fürdőszoba, számítógép, internet, tévé a lakásban – ezek mind-mind részei az életkörülményeknek.

életmód Kati sportol, egészségesen táplálkozik, eleget alszik. Életmódja abban is segíti, hogy egészséges maradjon.

Pista bácsi zsíros, nehezen emészthető ételeket eszik, keveset mozog, dohányzik. Egészségtelen életmódja miatt többféle betegsége is van.

Hogy valaki hogyan éli a mindennapjait, mik a szokásai, az az ő életmódja. Van, aki korán kelő, van, aki délután szunyókál, mások reggelire csak gyümölcsöt esznek.

Nincs két ember, akinek azonos lenne az életmódja.

életműködés Ahhoz, hogy egy élőlény életben tudjon maradni, lélegeznie, táplálkoznia, mozognia, szaporodnia, növekednie és fejlődnie kell. Ezek a testben zajló folyamatok az életműködések.

Életfolyamatoknak is mondjuk.

élettárs Laci szülei nem házasodtak össze, de ugyanúgy élnek, mintha összeházasodtak volna. Élettársak. Hárman együtt ők is családot alkotnak.

elhízás, túlsúly Hanna túl sok édességet és zsíros ételt eszik, keveset mozog. Ezért elhízott, kövér lett.

A túlsúlyos ember nehezen mozog, hamar elfárad.

Az elhízás káros az egészségre, sokféle betegség kialakulásához vezethet.

ellát, ellátás A szállodában kitűnő volt az ellátás, a vendégek elégedettek voltak.

A megfelelő felszereléssel ellátott hegyászok sikeresen feljutottak a csúcra, a többieknek vissza kellett fordulniuk.

Anya a munkáját és a családot is ellátja. Péter bácsi csak azután fekszik le, hogy ellátta az állatokat.

Ha gondoskodunk valakinek vagy valaminek a szükségleteiről, ellátjuk.

élőhely A békák víz közelében, az őzek erdőkben élnek. Az ember városokban, falvakban él.

Az a hely, ahol a növények, állatok, emberek élnek, az élőhelyük.

Az élőlények az élőhelyükön találják meg a fennmaradásukhoz szükséges táplálékot, bújóhelyet és más szükséges életfeltételeket.

☞ **élet; szervezet**

élőlény Élőlény az egysejtű, a ponty, a kecskebéka, az ezüstmoha, a zöldborsó, a koronás keresztespók... és persze az ember is.

Az élőlények élő szervezetek. Egy vagy több sejtből állnak. Anyagcserét végeznek, mozognak, növekszenek, szaporodnak. Az élőlények hatnak a környezetükre, és a környezetük is hat rájuk. Élete végén minden élőlény elpusztul.

☞ **anyagcsere; élet**

ember Az ember felegyenesedve jár, eszközket használ, gondolkodik, beszél. Tevékenységei révén képes a világot megis-

merni, környezetét átalakítani. Szervezett közösségekben, társadalomban él.

Az ember csakúgy, mint az állatok és a növények, élőlény.

☞ **élőlény; társadalom**

emberiség A Földön élő emberek összessége az emberiség.

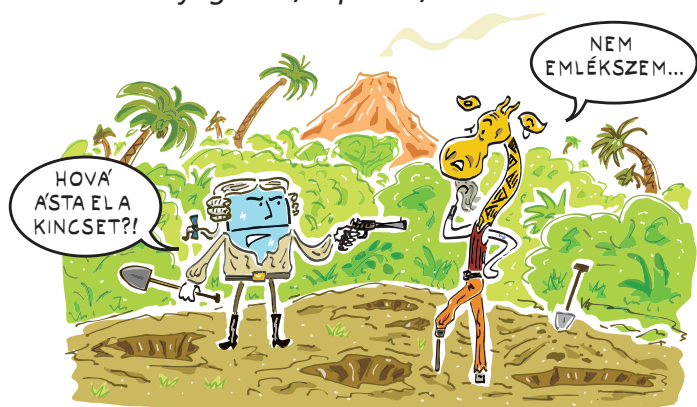
Ha tovább rombolja a környezetet, az emberiség a vesztébe rohan.

emészt, emésztés Hogy a táplálékot az élőlények fel tudják használni, meg kell emésztetniük. Először fel kell aprítani a táplálékot. Erre szolgál például a rovarok rágószerve, a madarak zúzógyomra. Mi a szánkba kerülő ételt a fogainkkal rágjuk meg. Az ételdarabokat már a nyálunk elkezdje lebontani. A lenyelt falat a nyelőcsővön keresztül a gyomorba jut, onnan a beleinkbe. Eközben az emésztőnedvek hatására olyan kis részekre bomlik, hogy a vérünk el tudja szállítani a szervezetünket alkotó sejtekig.

Szervezetünk a táplálék nem hasznosítható részét széklet formájában kiüríti.

Használjuk a szót átvitt értelemben is: A csapat nehezen emésztette meg, hogy nem ők nyerték meg a bajnokságot. El-emészteti a bánat – mondják arra, aki nem tud megvigasztalódni.

☞ **anyagcsere; táplálék, étel**

emlékezet, emlékezés A múltra való emlékezés nagymama kedves foglalatossága. Szeret visszaemlékezni arra, mi történt vele gyerekkorában.

Emlékezetes esemény volt a téli olimpia. Egyhamar nem felejtjük el.

Az emlékezet arra való, hogy dolgokat, tapasztalatokat megjegyezzünk, és fel is tudjuk idézni őket. Emlékezetünk rengeteg információt, élményt, történetet, eseményt őriz.

☞ **információ; képesség**

emlős A kutya, a macska, a ló, sőt még a delfin és a denevér is emlős. Az emlősök gerinces állatok. Az emlősök rendszerint csoportokban élnek, ahol a fiatalok eltanulhatják az idősebbek viselkedési formáit. Négy végtagjuk van, és a cetek kivételével testüket szőr fedi. Tüdővel lélegeznek.

Ezek a tulajdonságok az embert is jellemzik, az ember is emlős.

Az emlősök körülbelül 200 millió évvel ezelőtt jelentek meg a Földön.

empátia Az empátia azt jelenti: beleérző képesség.

Ha képesek vagyunk egy másik ember helyzetébe, lelkiállapotába beleélni, beleérezni magunkat, empatikusak vagyunk. Az empatikus ember számára másnak az öröme, bánata olyan, mintha vele történe meg mindez.

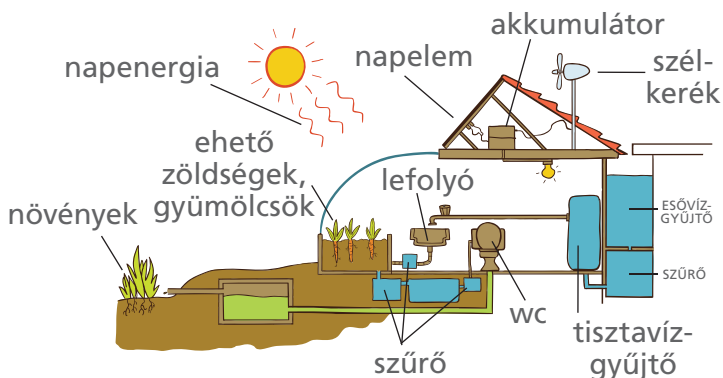
A kutyák, delfinek, elefántok is képesek az empátiára.

energia Fuss egy kört, hogy megszabadulj a fölös energiától!

Anditól annyi energiát elvett a házi dolgozat elkészítése, hogy még filmet nézni sem volt kedve.

A háztartási eszközök működéséhez elektromos energia szükséges. Energia kell a számítógépek és az autók működéséhez is.

De nemcsak mozgó tárgyak működéséhez, hanem az élőlények életéhez is energia szükséges. Testünknek a táplálék adja az energiát.

energiatudatosság Jutka figyel arra, hogy mennyi energiát használ. Amikor kimegy a szobából, lekapcsolja a villanyt.

Ha takarékosan használjuk az energiát, nemcsak spórolni tudunk, de óvjuk a környezetünket a pazarlás következményeitől: a szennyezéstől.

A legolcsóbb energia az, amit nem használunk fel – tartja a mondás. Aki energiatudatosan él, óvja a Földet.

fenntarthatóság

érdek Érdekedben áll, hogy jól tanulj, mert felvesznek a gimnáziumba.

Az emberek elítélik azt, aki csak érdekből segít.

Az emberiség érdeke, hogy megállítsa a környezet szennyezését.

Vannak igényeink, szükségleteink, mint például az evés, ivás, alvás, amelyek kielégítése érdekünkben áll.

erkölcs Ha az ember megfelelően, helyesen viselkedik, erkölcsös. Aki eltérnek a viselkedés többség által helyesnek tartott szabályaitól, azokat erkölcstelennek tarthatják.

Egy-egy közösség maga alakítja ki azokat a viselkedési szabályokat, amelyeket

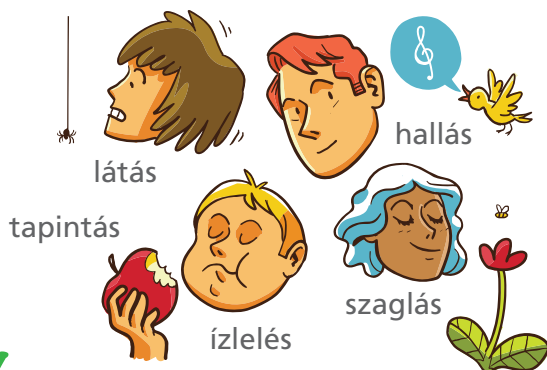
helyesnek tart. Ezek koronként változnak. Erkölcsi szabály például, hogy nem lopunk, nem hazudunk, tiszteljük a másik embert.

értékes, érték Értékesnek tekinthetünk tárgyakat, például egy karórát. Lehet értékes számunkra egy festmény, de egy gondolat, eszme is, mint például a szabadság. Vannak olyan értékek, amelyeket csak egy-egy ember tekint annak. Vannak olyanok, amit egy kisebb közösség, mint például egy család, és vannak olyanok, amit egy egész nemzet vagy akár az egész emberiség.

Koronként változik, hogy mi érték, értékes. Vannak olyan értékek, amelyeket évszázadok óta annak tekintünk, ilyen például a szeretet.

érzékel, érzékelés A világot, a környezetünket, a többi embert érzékelés útján ismerjük meg. A látás, a hallás, a szaglás, az ízezés és a tapintás mind erre szolgál. Az érzékelés érzékszerveink segítségével történik. Érzékszerveink a környezetünkben zajló változásokat érzékelik. Érzékelés útján rengeteg információhoz jutunk.

érzékszerv; információ

érzékeny Kati bőre nagyon érzékeny, könnyen leég. Naptejjel óvja.

Az énektanárom füle nagyon érzékeny. Ha egy kicsit is hamisan énekelek, azonnal rám szól.

Jutka nagyon érzékeny, könnyen megbántódik. Az, aki a legkisebb rezdüléseket is gyorsan észreveszi másokon, érzékeny. Például azt, ha valaki elszomorodik.

Érzékeny az is, aki könnyen megsérül. És arra is ezt mondjuk, aki érző szívű.

érzékszerv Egy alma leesett a fáról. Hallottam, ahogy földet ért. Látom, hogy piros és gömbölyű. Ha megfogom, érzem, hogy sima a külseje. Ha megszagolom, érzem az illatát, és ha megkóstolom, az ízét is. Mindent az érzékszerveimnek köszönhetem.

A szem, az orr, a nyelv, a fül és a bőr érzékszervek. Általuk érzékeljük a környezetünket. Rajtuk keresztül jut el az információ az agyba.

 érzék, érzékelés; információ

érzelem Jutka örült a születésnap ajándékainak. A szülei még meg is ölelték, így mutatták ki, hogy nagyon szeretik.

Barbi nem fogta meg a békát, mert undorodott tőle. Palkót viszont minden élőlény érdekli.

Környezetünk hat ránk. Ezek a hatások érzelmeket váltanak ki. Izgalmat érzünk dolgozatírás előtt; örömet, ha jól sikerül valami; bánatot, ha valami szomorúság ér bennünket; dühöt, ha felbosszantanak; unalmat, ha nem érdekes számunkra valami, és így tovább. Érzelmeink lehetnek pozitívak és negatívak aszerint, hogy jó vagy rossz hatást váltanak ki.

esküvő Kálmán nővérének tegnap volt az esküvője. A menyasszony és a vőlegény egybekeltek, mostantól ők feleség és férj, tehát házastársak.

Az esküvő templomi szertartás során vagy az állami anyakönyvvezető előtt tett fogadalom.

 házasság

étkezik, étkezés Szervezetünk egészséges fejlődéséhez napi ötszöri étkezésre van szükség. Étkezéseink a reggeli, a tízórai, az ebéd, az uzsonna és a vacsora.

étrend Zsombor egészségtelenül étkezik, az étrendjében túl sok édesség szerepel.

Klári néni étrendjén mindig szerepel valamilyen zöldség és gyümölcs.

Azok az ételek alkotják étrendünket, amelyeket rendszeresen fogyasztunk. Figyelj arra, hogy ebben legyen zöldség, gyümölcs, gabona, tejtermék és hús is.

 táplálék, étel

egészségtelen

egészséges

étterem Vasárnaponként vannak, akik étteremben ebédelnek. Mások a nagyobb családi ünnepeket tartják ott.

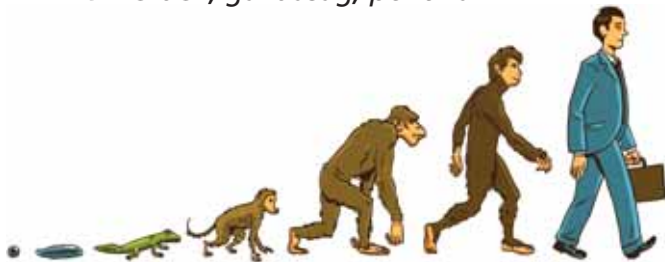
Az étterem az a hely, ahol pénzért többféle ételt, italt szolgálnak fel. Ebédelhetsz és vacsorázhatsz is ott. Étlapról előételt, levest, főételt és desszertet lehet rendelni, amit pincér szolgál fel.

A hagyomány szerint az első éttermet 1765-ben Franciaországban nyitották meg. Vendéglőnek is nevezik.

Európai Unió, EU Az EU az európai országok egy részének gazdasági és politikai közössége. 28 állam a tagja. Magyarország 2004-ben csatlakozott a szervezethez. A tagállamok összehangolták legfontosabb törvényeiket, intézkedéseiket, valamint gazdasági tevékenységüket. 19 országban már közös pénzt használnak, az eurót. Az emberek az EU-ban szabadon utazhatnak, dolgozhatnak és élhetnek.

☞ *érdek; gazdaság; politika*

evolúció Az élővilág folyamatosan változik. Ma másfajta állatok és növények élnek a Földön, mint a dinoszauruszok korában. E változás az evolúció következménye.

Az évmilliókig tartó evolúció során a legegyszerűbb élőlényekből egyre bonyolultabbak alakultak ki, és ezeknek is sokféle változata jött létre. Ha a tulajdonságaik alkalmasak arra, hogy az egyedek jól alkalmazkodjanak a környezetükhöz, és minél több utódot hozzanak létre, sikeresek lesznek. Ha nem, kihalnak.

Az ember is az evolúció során jött létre. Közvetlen rokonai az emberszabású maj-

mok. Mindkét faj egy hajdan élt közös őstől származik.

Az evolúció szót magyarul a fejlődés, fokozatos változás kifejezésekkel fejezhetjük ki.

☞ *élőlény; faj*

faj A szarvasok családján belül körülbelül 50 faj létezik. A rovarok közé több mint egymillió faj tartozik.

A faj az élőlények olyan csoportja, amelyek szaporodásra képes utódot tudnak létrehozni.

A Földön élő összes ember egyetlenegy fajba tartozik.

Vannak olyan fajok, amelyeknek már csak néhány egyede él a Földön. Ezek védettek.

☞ *szaporodás*

fájdalom Belenyilalt a fogába a fájdalom. Beverte a fejét egy rúdba. Fájdalmában egy ideig azt sem tudta, hol van.

Testvérének hirtelen elvesztése nagy fájdalmat okozott neki.

Testi és lelki sérülések egyaránt fájdalmat okozhatnak.

falu A falu kisebb település vidéken, ahol sokkal kevesebb ember él, mint egy városban. Kevesebb az utca, nincs annyi üzlet, kicsi a forgalom. Nincsenek színházak, mozik sem, és általános iskola is rendszerint csak egy van. A házak földszintesek, kert, udvar veszi körül őket. Sok helyen állatot – tyúkot, tehenet, disznót, kecskét – tartá-

nak, és zöltséget, gyümölcsöt természetnek a ház körül.

Falun az emberek leginkább mezőgazdaságból élnek.

A falu a legősibb településforma.

 mezőgazdaság

fehérje A fehérje a test fontos építőanyaga. Sokféle fehérje vesz részt az emberi szervezetet alkotó sejtek működésében is. Fontos szerepe van a test sérülésekkel, fertőzésekkel szembeni védekezésében.

fej A fej az agyat, a szemet, a fület, az orrot, valamint a szájat tartalmazó testrész. Vagyis a fej az idegrendszer és az érzékelés egyik fő központja. Két részből áll: az agykoponyából és az arckoponyából, ami az állkapcsot és a fogakat is tartja.

De nemcsak az embernek, hanem egy kormányznak is van feje. Meg a kalapácsnak, a hagymának, sőt még a lábunknak is.

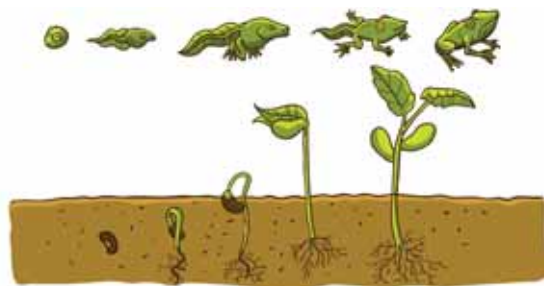
Fő a feje valamitől – tartja a mondás arról, akinek gondja van.

Jó fej – mondjuk arra, aki rokonszenves számunkra.

Ne keverd össze azzal, amikor a gazdasszony tehenet fej.

fejlődik, fejlődés Fejlődnek a növények és az állatok. A magból virág, az ebihalból béka lesz. Az ember testi és szellemi gyarapodása fejlődés. Szoktak beszélni fejlődő és fejlett országokról, technikai fejlődésről.

A fejlődés változás. Olyan átalakulás, ami javuláshoz, gyarapodáshoz, növekedéshez, haladáshoz, modernizációhoz, fellendüléshez vezet.

fél, félelem Ijedtség, rémület, szorongás, nyugtalanság, aggodalom, rettegés, kétségbeesés.

A félelem nyugtalanító érzés, amit valamilyen valódi vagy képzelt veszély vált ki bennünk. Sokan félnek a pókoktól, az injekciótól, létezik félelem a vihartól, a bukástól, a szomszédától, a veréstől stb.

felelősség A héten Juli a hetes. Az ő felelőssége, hogy rend legyen az osztályban: le legyen törölve a tábla, és meg legyenek locsolva a növények.

A szülők felelősek a gyerekeik felneveléséért.

Minden ember felelősséggel tartozik a cselekedeteiért. Azért, amit megtesz, és azért is, ha valamit elmulaszt. Ha valaki megszegi a szabályokat, felelősségre vonják. Ha valaki nem törődik azzal, mi lesz a következménye a tetteinek, felelőtlen.

felnőtt(kor) Anya és apa már felnőttek. Tesztük fejlődése befejeződött, már nem nőnek tovább. Mind a ketten nagykorúak, azaz elmúltak 18 évesek, így felnőttnek számítanak. Önállóan döntenek a sorsukról, és szavazhatnak a választásokon.

Klári még gyerek, de nagyon szeretne felnőtt lenni, hogy orvos lehessen belőle.

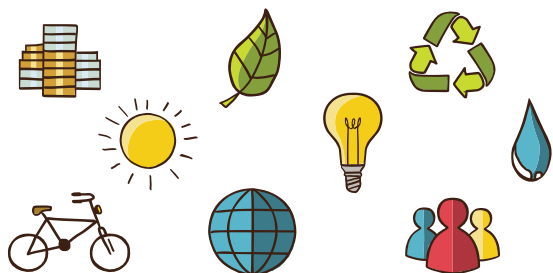
✎ *életkor, életszakasz*

felsőoktatás, felsőfokú képzés Kati anyukája épp most fejezi be egyetemi tanulmányait. Ha diplomája lesz, előléptetik a munkahelyén.

Az egyetem és a főiskola felsőoktatási intézmények. Azok járhatnak oda, akik elvégezték az általános iskolát, leérettségiztek valamelyik középiskolában, és sikeres felvételi vizsgát tettek.

Vannak olyan felsőfokú képzések is, amelyek végén nem diplomát kapsz, hanem szakképesítést.

✎ *oktat, oktatás*

fenntarthatóság Daniék otthon takarékoskodnak a vízzel, az árammal, a hulladékot szelektíven gyűjtik. Ők így vigyáznak a környezetre.

A modern gyárat már úgy tervezik, hogy figyelembe veszik a fenntarthatósági szempontokat is: nem irtják ki a növényeket, tisztítják a folyókba kerülő vizet, ügyelnek arra, hogy az élet feltételei ne sérüljenek.

Fenntarthatósági kérdés az is, hogy az emberek egészségesen, békében élhessenek, hogy mindenkinek legyen lehetősége tanulni.

Felelősek vagyunk azért, hogy ne csak mi, de az unokáink is jó életet élhessenek a Földön.

✎ *környezet; környezetvédelem*

fertőző betegség Fertőző betegség az influenza, a kanyaró, a bárányhimlő. A fertőző

betegségeket kórokozók – baktériumok, vírusok, gombák – idézik elő. Ezek a kórokozók szinte mindenütt jelen vannak, ezért fontos a rendszeres kézmosás és környezetünk tisztán tartása.

Sok fertőző betegség megelőzhető védőoltással. Az oltásoknak köszönhetően teljesen eltűnt a Földről a fekete himlő, és gyermekbénulás is alig fordul elő.

✎ *betegség; védőoltás*

fiatal, fiatalság, ifjúság Nem gyerek már, de még nem is felnőtt. Fiatal.

A gyermekkort követő életszakasz. A törvény szerint a 12. és 18. életév közötti időszak.

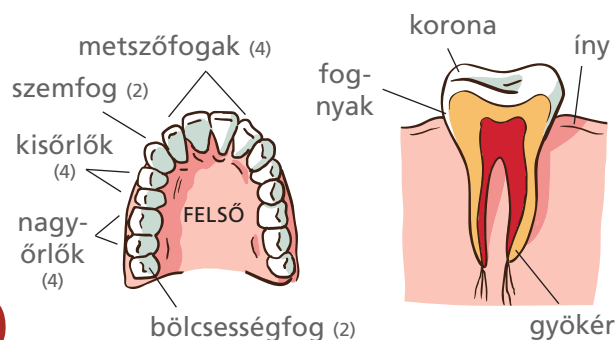
A fiatal embereket együtt fiatalságnak vagy ifjúságnak nevezzük.

Fiatalság, bolondság – tartja a mondás.

fiú, férfi Hímnemű gyermek. Ha felnőtt, férfivá érik.

fizetés, munkabér Aki dolgozik, az a munkahelyétől fizetést kap. A munkabért Magyarországon általában havonta fizetik. Annak jár, aki valamilyen cégnél, vállalatnál vagy intézménynél dolgozik, munkát végez.

fog, fogorvos Ha egy állat veszélyt érez, vi-csorít, a fogai kivillannak.

Csak a gerinceseknek van foguk. Arra valók, hogy felaprítsák a táplálékot, hogy ezzel megkönnyítsék az emésztést.

Egy gyermeknek 20, egy felnőtt embernek 32 foga van. Alsó és felső fogsorba rendeződnek. A középső, lapát alakú metszőfogak harapásra valók. A mellettük lévő hosszabb és hegyesebb szemfogak tépésre. Onnantól a fogsort őrlőfogak alkotják, elöl kisebbek, hátul nagyobbak. Ezekkel rágnak.

A tudósok a fogak kopásából meg tudják állapítani, hogy mivel táplálkozik egy állat, és hogy mennyi idő.

foglalkozás, mesterség Anna néni gyerekeket tanít. Ez a foglalkozása. A sofőrök autót vezetnek, a pilóták repülőt. Nekik az a foglalkozásuk.

A foglalkozás olyan rendszeresen végzett munka, amiért fizetés jár.

De használjuk ettől némileg eltérő értelemben is: délután a napköziben kézműves foglalkozást tartottak. A versírás mesteriségét nehéz megtanulni.

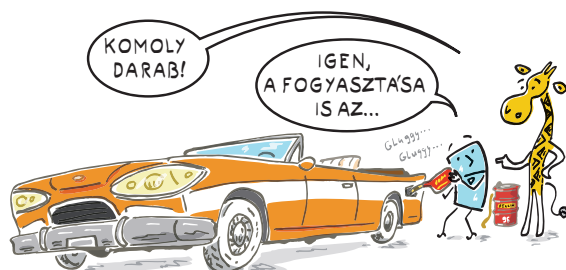
szakma

fogyaszt, fogyasztás Az étteremben ételt és italt is fogyaszthatunk.

A hűtőszekrény áramot fogyaszt, az autó benzint.

Gabiék sok zöldséget, gyümölcsöt fogyasztanak. Figyelnek az egészséges táplálkozásra.

Ha valamit felhasználunk, abból kevesebb lesz. Elfogyasztjuk.

Az ember fogyasztását elsősorban a szükségletei határozzák meg. Manapság azonban a szükségleteinknél jóval többet fogyasztunk.

fogyatékos, fogyatékoság Ádám kerekesszékkal közlekedik, mert egy balesetben lebénult a lába.

Viki vakon született, ezért őt másfajta módszerekkel tanítják olvasni és írni, mint látó társait.

Fogyatékos az az ember, akit a szokásos, mindennapi tevékenységek elvégzésében valamilyen testi, értelmi vagy érzékszervi fogyatékosága korlátoz.

Figyelj fogyatékos társaidra, mert bárki bármikor fogyatékosá válhat!

folyadék Ma nagyon meleg van, sok folyadékot kell innunk.

A víz, az olaj, a tej, a citromlé folyékony halmazállapotú anyag, folyadék. A folyadék felveszi annak az edénynek az alakját, amelybe beletöltjük.

A tiszta víz a legegészségesebb folyadék.

főváros Magyarország fővárosa Budapest. Ausztriáé Bécs.

A főváros az a város, amit hivatalosan egy ország központjának tekintenek. Itt van a parlament, itt működnek a minisztériumok, sok vállalatnak is itt van a központja.

A főváros rendszerint a legnagyobb város is, de nem feltétlenül. Az Egyesült Államok fővárosa Washington, lakóinak száma szerint azonban legnagyobb városa New York.

A mai európai fővárosok többsége a középkorban alakult ki.

 város

gazdag A faluban az egyik gazdának hatalmas birtokai vannak. Gazdag ember.

A világ egyik leggazdagabb embere a kőolajnak köszönheti vagyonát.

Azok az emberek, akik sokkal több pénzzel, értékkel rendelkeznek, mint amire szükségük lenne, gazdagok.

Amiből bőségesen van, arra mondhatjuk, hogy gazdag: termés, zsákmány, képzelet, díszítés stb.

gazdaság Katiék mindent megtermelnek a gazdaságukban, amire a konyhában szükségük van.

Pista bácsiék a gazdaságukban termelt sárgarépat a piacon adták el.

A kínai gazdaság gyorsan fejlődik. A világon szinte mindenhol kapható kínai áru.

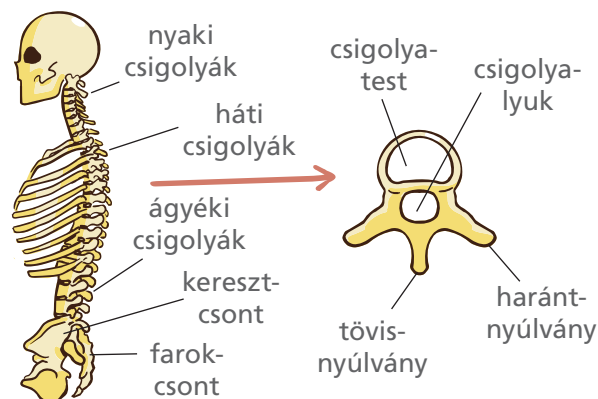
Az embereknek sok mindenre szükségük van: élelmiszerre, ruhára, közlekedési eszközökre, energiára stb. Ezeket a termékeket, szolgáltatásokat a gazdaság szereplői állítják elő. Ha a gazdaság jól működik, az emberek jól élnek.

 ipar; kereskedő, kereskedelem; mezőgazdaság; szolgáltatás

generáció Nézd meg a *nemzedék* címszót!

gerinces A halak, kételtűek, hüllők, madarak és emlősök gerinces állatok. Koponyájuk van, és testüket szilárd, csontos váz tartja. Az ember is ilyen.

 csont; gerincoszlop

gerincoszlop A gerinc a törzs szilárd belső váza. Csigolyákból áll. Közöttük porckorongok találhatók, amelyek a gerincoszlopot hajlékonyá teszik. A gerincoszlophoz bordák, a szegycsont és a medencecsont kapcsolódik.

A gerinc védi a gerincvelőt, aminek az a feladata, hogy a testből és a környezetből érkező ingereket az agyba közvetítse, és az onnan érkező parancsokat továbbítsa például a végtagokhoz. Szervezetünk működésének több központja is itt található.

 gerinces

globalizáció, globális A „globális” latin eredetű szó, azt jelenti: teljes, mindenre kiterjedő.

Manapság többnyire abban az értelmében használjuk, hogy világméretű. Ilyen kifejezés például a globális felmelegedés.

A globalizáció az a világméretű folyamat, amely során távoli helyek, egymástól távol élő emberek, távol zajló események összekapcsolódhatnak.

glutén (siker) A glutén a búza, a rozs és az árpa magjaiban található anyag, kétféle fehérje keveréke.

Sok ember érzékeny a gluténra. Nem fogyaszthatják, mert megbetegszenezik tőle.

fehérje

glükóz (szőlőcukor) A glükóz szervezetünk fontos tápanyaga és energiaforrása. Jelentős szerepe van az anyagcserében. Sok gyümölcsben, így például a szőlőben is megtalálható, ahonnan a nevét kapta. Édes íze van.

anyagcsere; energia

gyermek(kor) Dani nyolcéves iskolás gyermek. Kevesebbet alszik, mint a kisgyerekek. Érdeklődő, kíváncsi. Sokat tanul a világról. Szeret beszélni, rengeteget mozog. Az osztályában sok barátja van.

A gyermekkor a serdülőkorig tart. A gyerekek szervezete sokat fejlődik ebben az időszakban, megizmosodnak, megnőnek. Ehhez sok energiára van szükségük. Ezért nagyon fontos a megfelelő mennyiségű mozgás, alvás és változatos táplálkozás.

életkor, életszakasz

gyermekbetegség Kati bárányhimlős. Nem mehet iskolába, mert megfertőzheti a többi gyereket. A gyermekbetegségek egy része fertőző. Ma már a legtöbb gyermekbetegség ellen védőoltással védekezünk, így a mumpsz, a kanyaró és a rózsahimlő ellen is.

betegség; védőoltás

gyógyít, gyógyítás Jutka néninek fáj a toroka. Orvoshoz ment, aki meggyógyította.

Az orvosok a betegségek gyógyításával foglalkoznak. Segítenek helyreállítani az egészségünket.

betegség; egészség, egészséges

gyógyszer, orvosság Ha betegek vagyunk, vagy fáj valamink, gyógyulásunkat gyógyszerek is segíthetik. Gyógyszer lehet krém, kúp, szirup, tableta és injekció.

Csak olyan gyógyszert szabad bevenni, amit az orvos ír fel, és csak annyit, amennyit előír.

A gyógyszer, ha nem megfelelően használják, mérgező. Ezért gyermekek elől el kell zárni!

gyógyszertár, patika Nagymama minden hónapban kiváltja a gyógyszereit. Ezeket receptre írja fel számára az orvos.

Gyógyszert elsősorban patikában vehetünk. Vannak azonban olyan szerek is, amelyek nem betegségek gyógyítását, hanem az egészség megőrzését szolgálják. Ezeket más üzletekben is árulják.

A gyógyszertárban a gyógyszerész tanácsot ad, milyen szer miféle betegségre való, és hogyan kell őket használni.

gyomor Lili túl sok édességet evett, fáj a gyomra. Én viszont még egy falatot sem ettem, korog a gyomrom.

Az ember gyomra izmos, tömlőszerű szerv a nyelőcső és a bélcsatorna között.

A lenyelt táplálék a gyomorban alkotóelemeire bomlik.

Attól függően, hogy mivel és hogyan táplálkoznak, eltér egymástól az állatok gyomra.

 emészt, emésztés; táplálkozás

hagyomány, tradíció Katiék iskolájában minden évben májusfát állítanak. Ez náluk régi hagyomány.

A pünkösd a legtöbb keresztény országban évszázadok óta ünnep, tradíció.

A muszlimoknál ősi tradíció, hogy evés előtt és után is kezet kell mosni.

A hagyományok olyan szokások, szertartások, ünnepek, amelyeket őseinktől tanultunk el. A legtöbb ember ápol valamilyen hagyományt.

háború Napóleon seregei 1812-ben megtámadták Oroszországot. Kitört a háború.

Amikor emberek, országok fegyverrel támadnak egymásra, háborút viselnek. A háborúk nagy pusztítással, szenvedéssel járnak. Sok ember meghal.

Ne háborúskodjatok folyton! – szolt a tanítónő a lányokra, akik gyakran összevesztek apró-cseprő ügyeken.

Kitört az égháború, a gyerekek alig tudtak fedél alá menekülni.

halál A katonák halálos veszedelemből menekültek meg.

Az idős embert elragadta a halál.

Ami egyszer él, meg is hal. A halál az az állapot, amikor a test, a szervezet nem él tovább, leáll a működése, megszűnnek az életjelenségei.

Ha nagyon megijed valaki, azt mondjuk rá, halálra rémül.

 él; élet

hall, hallás A hallás a hangok érzékelése. A gerincesek, így az ember is a fülével hall. Az embernek jó a hallása, sokféle hangot érzékel. Az erős zajoktól azonban romolhat a hallásunk.

Aki rosszul hall, hallókészüléket visel.

A siketek nem hallanak, ők jelnyelven kommunikálnak.

 érezkel, érzékelés; érzékszerv

hangverseny, koncert A koncert olyan előadás, ahol nem beszélnek, hanem zenélnek.

Egy koncerten különféle hangszereken – hegedűn, zongorán, trombitán, klarinéton, gitáron, dobon stb. – együtt játszanak férfiak és nők. Van olyan hangverseny, amikor csak egyvalaki zenél. De van olyan is, hogy nem hangszereken játszik valaki, hanem csak énekel. Máskor énekelnek és zenélnek is egyszerre.

 kultúra; művészet; szórakozás

haragszik, harag Lilla nagyon haragszik Tamásra, mert eltörte a szemüvegét. Dühében még az arca is kipirult. Ha Tamás bocsánatot kérne, nem neheztelne rá tovább.

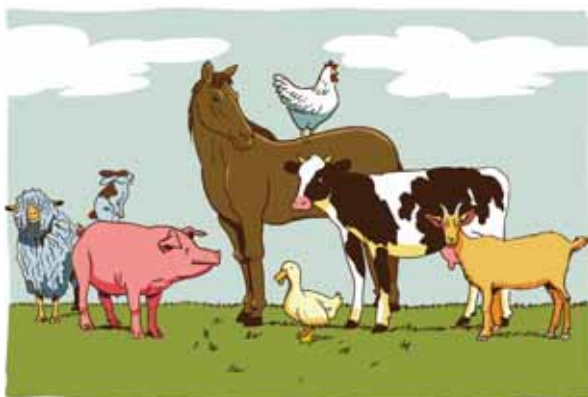
A sértést, csalódást, igazságtalanságot gyakran követi harag.

A harag rossz tanácsadó.

használati tárgy Az olló, a ceruza, a vasaló, a telefon használati tárgyak. Használati tárgy a törölköző, a nadrág, a számítógép is.

A tárgyak kézzelfogható dolgok. A használati tárgyakat mindennapi tevékenységeink során használjuk. A dísz tárgyakat viszont csak arra, hogy a környezetünket szebbé tegyük.

haszonállat Haszonállat a kacsa, liba, sertés, szarvasmarha, juh, ló stb. Hasznosak, azért tenyésztik őket, hogy valamelyik részüket vagy képességüket felhasználják.

haszonnövény A búzából, a rozsból, a zabból liszt készül. A kukorica Amerikában, a rizs Kínában fontos táplálék.

A lucerna, az árpa takarmánynövények. Ezek és még sok más növény is haszonnövény.

A haszonnövényeket az ember termeszt, felhasználja. Egy részét megeszi, más részével haszonállatait eteti.

hatalom A királynak akkora volt a hatalma, hogy még a fák is meghajoltak előtte.

Mit ér a hatalom, ha senki nem szeret? Hatalmába kerítette a kétségbeesés.

Aki egy országot kormányoz, hatalmon van. Egy ezredesnek hatalma van a százados fölött, egy tábornoknak viszont fölötté is hatalma van. Akinek hatalma van, befolyásolni tudja mások életét.

A hatalommal vissza is lehet élni.

 diktatúra

házasság Sok férfi és nő él házasságban. Ők úgy döntöttek, hogy kapcsolatukat egy okirattal is hitelesítik. Erre szolgál az esküvő, ahol tanúk előtt fogadalmat tesznek arra, hogy kitartanak egymás mellett jóban-rosszban, és felnevelik a gyermekeiket. A házasságkötés után házastársak lesznek.

Vannak olyanok is, akik úgy élnek együtt, hogy nem házasodtak össze. Ők élettársak.

háziállat, házi kedvenc (hobbiállat) A kutya, a tyúk, a ló, a szarvasmarha, a disznó, a kecske háziállatok. Minden ház körül

elő állat, amely az ember számára hasznos, háziállat. Például a kutya társ, és őrzi a házat; a tyúk tojását és húását, a szarvasmarha tejét és húását használjuk fel.

Ólban, istállóban vagy a baromfiudvarban élnek. Az ember eteti, gondozza őket.

Manapság divat kedvtelésből, lakásban is állatot tartani. Sokan élnek együtt kutyával, macskával, teknőssel, hörcsöggel, pinttyel stb. Ha nem megfelelően gondoskodunk róluk, könnyen elpusztulnak.

házimunka, háztartási munka A mosogatás, a teregetés, a porszívózás, a fűnyírás, a főzés házimunka. Van még ezeken kívül számos más otthoni tevékenység, amely a mindennapi életünkhöz szükséges.

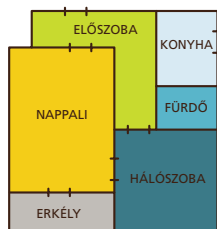
A házimunkát a családtagok rendszerint felosztják egymás közt.

háztartás Bendegúz és a szülei egy háztartásban élnek a nagyszülőkkel. Így öt ember étkezéséről, tisztálkodásáról, ruházkodásáról és még számos más szükségletéről kell gondoskodniuk.

Akik együtt élnek, rendszerint egy háztartásban is élnek.

Egy államnak is lehet háztartása, ez az államháztartás.

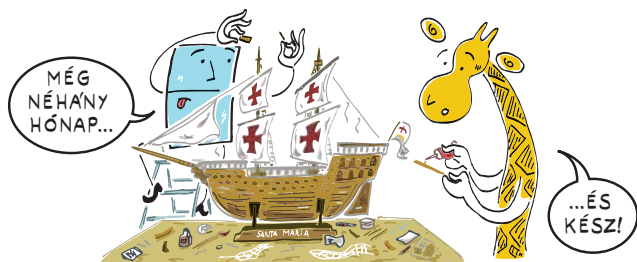
Beszélhetünk a szervezet vízháztartásáról, cukorháztartásáról, vitaminháztartásáról is.

helység, helyiség A falvak, városok helységei. Budapest, Debrecen, Pécs, Vecsés helységei. Nevüket, melyeket a helységnévtár tartalmazza, nagy kezdőbetűvel írjuk.

A lakásunk helyiségekből áll: szobából, konyhából, kamrából, fürdőszobából, előszobából, vécéből.

higiénia Latin szó, jelentése: az egészség megőrzésére, a fertőzések elkerülésére szolgáló tisztaság. Része a rendszeres testápolás: hajunk, testünk, fogaink és körmünk tisztán tartása. De része környezetünk és ruházatunk tisztasága is.

hobby Kedvelt tevékenység, amit szabadidőnkben végzünk.

Csaba kertészkedik, Anna regényeket olvas, Lajos fotózik. Ez a hobbijuk.

szabadidő

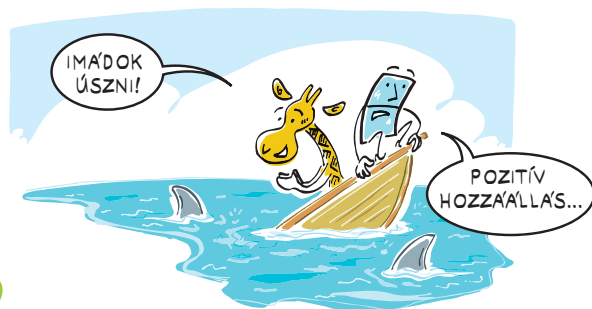
honvédség, katonaság A honvédség fegyveres testület. Feladata – ahogy azt a neve is mutatja –, hogy megvédje egy ország területét.

Békében a katonáknak alig van feladatuk: gyakorlatoznak, fontos épületeket őriznek, együttműködnek a katasztrófákat elhárító szervezetekkel.

Háborúban a katonaság dolga, hogy fegyverekkel védje az ország területét és az ott élő embereket, vagyontárgyakat.

hozzaállítás Lili lelkiismeretesen készíti el a házi feladatait, Gergő összecsapja őket. Ilyen a hozzáállásuk.

Ahogy megcsinálunk valamit, ahogy gondolkodunk valamiről vagy valakiről, az hozzáállásunkon is múlik. Ha valami a kedvünkre van, eredményesebbek, érdeklődőbbek, illetve kedvesek, barátságosak leszünk.

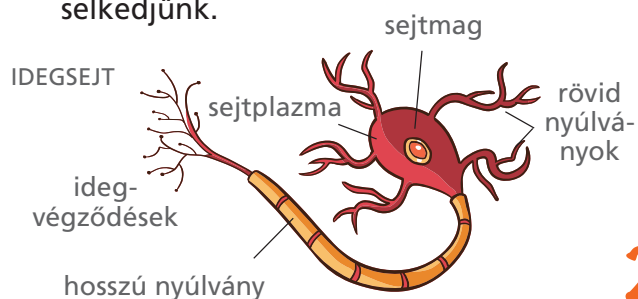
hulladék Sokféle anyag, tárgy vesz körül minket. Egy ideig használjuk őket, aztán feleslegessé válnak: papírdobozok, ruha, cipő, műanyag edények, ásványvizes üvegek, maradék élelmiszer stb. Amit ezek közül még fel lehet használni, hulladéknak nevezzük. A hulladékot célszerű külön gyűjteni: külön a papírt, az üveget, a műanyagot, hogy könnyebb legyen újrahasznosítani. A veszélyes hulladékot mindig el kell különíteni, és az erre kijelölt helyeken kell leadni.

Szemét az, amit nem lehet újrahasznosítani.

ideg, idegrendszer Az állatok és az ember testét az idegrendszer hálózza be. Ebben különleges sejtek, az idegsejtek játszanak szerepet.

Bármilyen történik az ember testében, arra idegrendszerünk reagál, és arra is, amit érzékszerveink a környezetünkben tapasztalnak. Ezeket a központi idegrendszer, vagyis az agy és a gerincvelő dolgozza fel. „Döntéseket hoznak”, mi történjen, hogyan viselkedjünk.

idős(kor), öregkor, aggkor Nagymama elmúlt 65 éves, már idősnek számít. Bőre ráncosodik, haja őszül, gyengébben lát és rosszabbul hall, mint fiatal korában. Nyugdíjas. Még mindig ellátja a háztartást, segít a gyerekeinek, sokat van együtt a barátai-val. Ha majd eléri az aggkort, több törődésre, gondoskodásra lesz szüksége.

☞ **életkor, életszakasz**

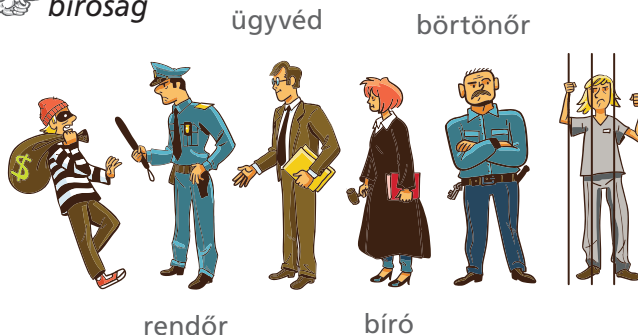
ifjú(kor) Az emberek ebben az életszakaszban kezdik el önálló életüket. Vannak, akik az iskola után dolgozni kezdenek, mások egyetemre járnak. Sokan elköltöznek otthonról. Tartós, mély kapcsolatokat alakítanak ki, amelyek egész életükre szólhatnak.

☞ **életkor, életszakasz**

igazságszolgáltatás Akik megsértik a törvényeket, az igazságszolgáltatás, vagyis a bíróság elé kerülnek. A bíróság ítélt a megvádolt személyek sorsáról.

A bíróság a törvények alapján igazságot szolgáltat. Ha valakit alaptalanul vádoltak meg valamivel, a bíróság felmenti, ha valóban bűncselekményt követett el, büntetést szab ki rá.

☞ **bíróság**

illem, illemszabály Illik késsel-villával enni. Nem illik más szavába vágni.

Az illem a jó modor, a kulturált viselkedés. A viselkedés szabályai az illemszabályok.

Franciául etikettnek mondjuk. Eredetileg a 17. században élt francia király, XIV. Lajos udvarában szokásos szertartásokat és illemszabályokat értették alatta.

információ Jelentése: értesülés, hír, tájékoztatás, felvilágosítás. Mindaz, ami bárki számára újdonságot jelent, információ.

inger A hím páva díszes farktolla a nőtényt páرزásra ingerli. A félelem védekezésre késztet, a harag támadást válthat ki.

Az inger olyan hatás, amire az élő szervezet valamilyen módon válaszol. Az inger érzékelhet a környezetünkből és a szervezetünkből is. A külvilágból érkező ingereket érzékszerveink képesek felfogni. Hatása lehet a hőmérsékletnek, a fénynek, a hangnak, a mozgásnak. De az éhség és a szomjúság is inger.

☞ **érzék**, **érzékelés**; **érzékszerv**

intézmény Intézmény az iskola, a kórház, az önkormányzat, a bank, a szakszervezet, és az egyház is. Az intézmények a társadalom tagjai vagy az állam által létrehozott szervezetek. Koronként változnak.

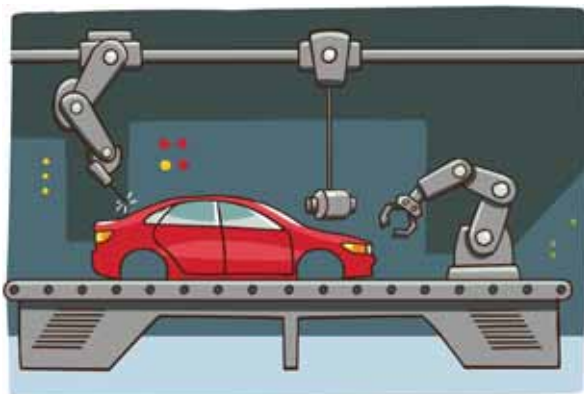
☞ **állam**; **társadalom**

ipar Beszélünk például építőiparról, textiliparról, nyomdaiparról, vegyiparról, gépiparról, élelmiszeriparról.

Ha egy gyár nyersanyagot, például vasércet dolgoz fel, vagy valamilyen használati tárgyat állít elő, ipari tevékenységet végez. A termékeket lehet nagyon bonyolult módon, de egyszerű kézműves technikával is előállítani.

Az ipar a gazdaság egyik ága.

☞ **gazdaság**

irigy, irigység A szavalóversenyt Dóri nyerte meg. Petra irigykedve nézte jutalmul kapott könyvét.

Dávid nem adta kölcsön a matekkönyvét Zsigának. Csak ő akarja használni. Irigy.

Irigy, aki egy másik ember sikerén, boldogságán, szerencsén, gazdagságán boszszankodik, féltékeny miatta. Az ilyen ember önző is.

irodalom Julcsi szeret olvasni, szereti az irodalmat. Kedvenc könyveiből saját könyvtára van.

Irodalom a mese, a monda, a vers, a regény, a novella, a dráma és még számos más írásmű, amit arra szántak, hogy más is hallja, olvassa. Az írók szórakoztatni és tanítani is akarnak vele egyszerre.

Latinul literatúrának mondjuk.

☞ **kultúra**; **művészet**

iskola Az iskola a gyerekek nevelésére és oktatására létrehozott intézmény.

Már az ókori Mezopotámiában, Egyiptomban és Kínában is voltak iskolák. Ezekben írást, olvasást, számolást tanítottak a gyerekeknek. Iskolába leginkább a módosabb emberek fiai jártak, a lányok és a szegényebbek nem. Így volt ez a középkorban is, és még azután is hosszú időn keresztül. Akik papnak, hivatalnoknak, orvosnak, jogásznak készültek, magasabb szintű képzést nyújtó iskolába is jártak.

Manapság mindenki jár általános iskolába. Szakiskolába azok, akik szakmát akarnak szerezni, gimnáziumba, szakközépiskolába és szaggimnáziumba azok, akik érettségizni szeretnének.

Van fa- és kutyaiskola is, és az épületet, ahol az oktatás folyik, szintén iskolának hívjuk.

 intézmény; oktat, oktatás

isten Az emberek sok olyan dolgot, amit nem tudnak megmagyarázni, természetfölötti lényeknek tulajdonítanak. Például a természeti csapásokat, járványokat sokáig istenek büntetésének tekintették.

Egyes népek több istenben is hisznek, mások csak egyben. A keresztény, a zsidó és a muszlim vallások hívői szerint egy isten van, aki a világot teremtette és irányítja.

Az ókori görögök úgy hitték, hogy az istenek az Olümposzon élnek, főistenük Zeusz. Rajta kívül azonban külön istene volt a szépségnek, a tengereknek, a művészeteknek, a háborúnak, sőt még a bölcsességnek is.

 egyház; vallás

ízlel, ízlelés Kóstold meg a levest! Ha megízlelted, dönts el, kell-e még bele só – mondta a szakácsnő a kuktának. Az ősember még azért ízlelte meg a dolgokat, hogy eldöntse, valami ehető-e vagy sem.

Ma már inkább arra szolgál az ízlelés, hogy megállapítsuk, valami ízlik-e vagy sem.

A nyelvünkön lévő apró ízlelőbimbók segítségével négy alapízt tudunk megkülönböztetni: az édeset, a sósat, a savanyút és a keserűt. Az édes ízt a nyelv hegyén, a sósat a nyelv oldalán elöl, a savanyút a nyelv oldalán hátul, a keserű ízt a nyelv tövén érezzük.

Az ízlelés és a szaglás szorosan összefügg egymással. Ezért van az, hogy amikor meg vagy fázva, az ételek ízét alig érzed.

 érzékel, érzékelés; érzékszerv

izom Kálmán izmait megfeszítve emelte fel a súlyt.

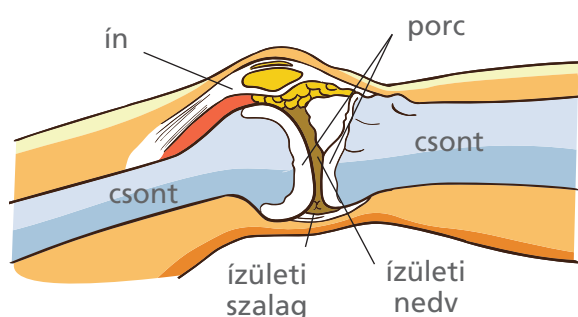
Beának arcizma se rándult, amikor egyest kapott.

A csontokat az izmok mozgatják. Nélkülük nem tudnánk mozogni. A rendszeres testmozgás fontos az izmok működéséhez.

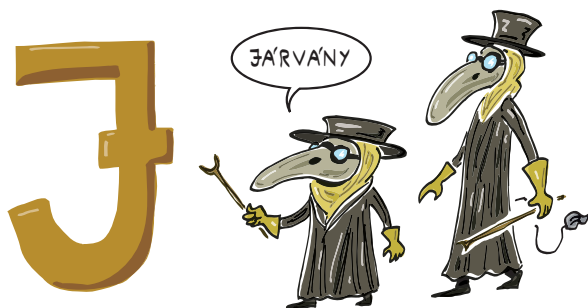
Ha megerőlteted az izmaidat, izomlázad lesz.

 mozog, mozgás, testmozgás

ízület Az ízületek segítségével tudjuk a karunkat, lábunkat hajlítani, feszíteni, forgatni. Ízület van a térdben, a könyökben, a vállban, a csuklóban, a csípőben, a bokában, sőt az ujjak között is.

 csont

járvány A középkorban a pestisjárvány miatt egész falvak néptelenedtek el.

Manapság Afrikában az ebolavírus okoz járványos megbetegedéseket.

Ha egy ismert betegséget rövid időn belül sok ember kap el, járványról beszélünk. De az állatok között is terjednek járványok.

játék A játék a kisgyerekek legfőbb tevékenysége. Eközben jól érzik magukat, és sok tapasztalatot szereznek. Idővel a játék kedvtelensé válik, amit szabadidőnkben művelünk. Nemcsak a gyerekek, de sok felnőtt is szeret játszani.

A zenész a hangszerén játszik, játékaival örömet szerez hallgatóságának.

Van társasjáték, szerencsejáték, csapatjáték, szójáték, videojáték, kártyajáték.

☞ szórakozás

katasztrófa Az árvíz óriási területeket öntött el. Az embereket ki kellett telepíteni a lakóhelyükről. A térséget katasztrófa sújtotta övezetté nyilvánították.

A görög eredetű „katasztrófa” szó jelentése: rendkívüli természeti csapás, tömeges baleset, hirtelen bekövetkező végzetes esemény, válság, pusztulás.

A legtöbb országban vannak olyan szervezetek – ilyen például a tűzoltóság –, amelyek a katasztrófák elhárítását és a mentést segítik.

kávéház, kávézó Eredetileg valóban olyan ház volt, ahova kávé inni jártak, leginkább

a férfiak. Pesten először 1714-ben alapítottak kávéházat.

A 20. század elejére népszerű találkozóhellyé vált, ahol többféle italt és ételt is felszolgáltak, és újságot is lehetett olvasni.

Manapság újra népszerű, divatos hely lett a kávéház.

képesség Ha képes vagy valamire, vagyis meg tudsz csinálni valamit, akkor van rá képességed. Annyiféle képességed van, ahányféle dolgot tudsz csinálni. Ahhoz, hogy egy képesség fejlődjön, sokat kell gyakorolni. Például összeadni, kivonni, mesét mondani, biciklizni, vajas kenyeret kenni, fogat mosni, sakkozni is akkor tudunk, ha gyakoroljuk.

képzőművészet Az, aki magas színvonalon fest, rajzol, szobrokat, plaketteket, fotókat készít, képzőművész. Azok az alkotások – festmények, szobrok, érmék, fényképek –, amelyeket létrehoznak, képzőművészeti alkotások.

☞ kultúra; művészet

kereskedő, kereskedelem István bácsi kertjében annyi cseresznye termett, hogy a felét kivitte a piacra, és eladta. Zsanettéknál hatalmas birtokon terem a cseresznye. Tőlük kereskedők vásárolják fel a termést, akik továbbadják a boltoknak. Ezért a tevékenységért pénzt kérnek.

A kereskedő láncszem a termelő és a vevő között. Közvetít, hogy a városban élők húshoz, zöldséghez, gyümölcshöz jussanak, hogy a gyárakból az áru a boltokba, áruházakba kerüljön.

☞ áru, árucikk; gazdaság